

vasta luonteesta ja empiirisen tutkimuksen epistemologisista lähtökohdista sekä normatiivisia arvioita yhteiskunnan ja talouden kehityksestä. Klassinen käsitys yhteiskunnasta perustui pitkälti tuotannolliseen työnjakoon ja käsitys taloudesta elämän uusintamiseen. Normatiivinen arviointi perustui liberaaliin yhteiskuntafilosofiaan ja talouden toiminnan rationaalisuuteen. Tutkimustavassa korostettiin metodologista holismia. Poliittisen taloustieteen projekti päättyi muun muassa ontologisten ja normatiivisten perustojen hajaantumisen, tutkimuksen erikoistumisen sekä metodologisiin erimielisyyksiin.

Risto Heiskalan ja Akseli Virtasen toimittama teos *Talous ja yhteiskuntateoria II: Modernin maailman talous ja sen kritiikki* tarkastelee poliittisen taloustieteen jälkeistä yhteiskuntateoriaa ja sen suhdetta moderniin taloustieteeseen. Teos jatkaa siitä, mihin Heiskalan ja Virtasen kolmiosaisen teossarjan ensimmäinen osa jäi. Ensimmäinen osa käsitteli talouden luonteen ja sen teoretisoinnin hajanaista kehitystä antiikista valistusajan poliittisen taloustieteen yhtenäiseen projektiin ja sen kritiikkiin saakka. Myös teossarjan toinen osa on varsin monimuotoinen. Se sisältää perusteellisia historiallisia tarkasteluita talouden hahmottamistavoista ja eri tieteenalojen

Modernin talouden yhteiskuntatieteen jäljillä

Risto Heiskala ja Akseli Virtanen (toim.): *Talous ja yhteiskuntateoria II. Modernin maailman talous ja sen kritiikki*. Helsinki: Gaudeamus, 2016. 427 s. ISBN 978-952-495-167-8

Valistusajan klassinen poliittinen taloustiede oli ensimmäinen ihmistiede, jonka pyrkimyksenä oli muodostaa kokonaiskuva yhteiskunnasta. Se yhdisti käsityksiä yhteiskunnan ontologiasta, sen vallitse-

suhteista, tiiviimpiä ja hajanaisempia yleisesityksiä modernin taloustieteen luonteesta sekä esseemäisempiä pohdintoja erilaisten yhteiskunnallisten ilmiöiden kuvaus- ja selitystavoista.

Teoksen toimittajat ovat tehneet parhaansa nivoakseen artikkelit yhtenäiseen juoneen. Tätä juonta voidaan lukea ainakin kahdella tavalla. Ensimmäinen luentatapa nostaa esiin taloustieteen ja muiden yhteiskuntatieteiden suhteen kehityksen. Toinen luentatapa korostaa taloutta koskevan tiedon ja yhteiskunnan suhteen kehitystä.

Molemmissa luentatavoissa protagonistina toimii uusklassisen synteysin jälkeinen moderni taloustiede, joka on lukinnut teoriaperustansa ja kieltäytynyt kommunikoimasta teoksessa antagonistin asemaan asetettujen muiden tieteiden kanssa. Moderni taloustiede kehittyi Marxin termiä käyttäen ”vulgääritaloustieteeksi”, jonka huomio kiinnittyi koko yhteiskunnan tarkastelun sijaan vain ideaalityyppisen markkinakäytännön tutkimukseen marginalistisella otteella. Ontologinen käsitys taloudesta vaihtui elämän uusintamisesta laskelmoivaan käyttäytymiseen. Niin kutsutun *Methodenstreitin* jälkeen taloustiede ankkuroitui universaaliksi oletettuihin ja matemaattisesti mallinnettuihin käyttäytymistapoihin.

Juhana Vartiainen kuvaa artikkelissaan modernin mikrota-
loustieteen teoriaperustaa. Artik-
keli tarjoaa rehellisen kuvan
siitä, miten kapean ilmiökentän
tutkimukseen mikrota-
loustiede on itse asiassa tarkoitettu.
Kuten Risto Heiskala toteaa
omassa artikkelissaan Jeffrey
Alexanderin tutkimukseen
viitaten, taloustiede on tarkoi-
tettu tutkimaan vain sellaisia
tilanteita, joissa hyötyä todella
halutaan maksimoida ja maksimi-
ointi on mahdollista – toisin
sanoen toimijoiden preferenssit
ovat selkeitä ja transitiivisia, va-
linnat hinnoiteltavissa sekä tu-
levaisuus melko varmaa. Kuten
teoksen monista artikkeleista
käy ilmi, ovat tällaiset rationa-
liteetit ja tilanteet yhteiskunta-
tieteiden silmissä ennemmin
poikkeus kuin sääntö.

Lukittautuminen tarkoittaa
sitä, että teoriaperustaa ei olla
valmiita muuttamaan tilan-
teen vaatimusten mukaan. Yk-
sinkertaistettuihin malleihin
ainoastaan lisätään erilaisia
taustaoletuksia tai varauksia
muuttujiksi teorian ”päälle”.
Vartiainen käsittelee artikkelis-
saan näiden ”vaihtoehtoisiksi”
kutsumiensa oletusten luon-
netta mikrota-
loustieteessä. Seppo Honkapohjan artikkeli
puolestaan keskittyy mallin-
nuksen kehitykseen valtavi-
taisessa makrota-
loustieteessä. Makrota-
loustieteen teoriape-
rustaa pohditaan myös Petri

Böckermanin artikkelissa, joka
tarkastelee Keynesin ja Schum-
peterin ideoiden tulkintoja val-
tavirtaisessa taloustieteessä.

Kuten kotimaiset tieteenfio-
sofit ovat huomauttaneet, on
lukittautuneen taloustieteen
yhteiskuntatieteellinen arvo
käytännössä vain siinä, että se
pystyy malleillaan osoittamaan
ihmisten toiminnan selittämi-
sen olevan mahdollista ratio-
naalisen markkinakäytännön
teorian pohjalta. Kokeellista
taloustiedettä lukuun ottamat-
ta taloustieteessä harvemmin
kuitenkaan arvioidaan teorian
pätevyyttä tai validiutta tai edes
sen relevanssia tarkasteltavan
ilmiön suhteen. Pahimmillaan
teoria vain oletetaan päteväksi
muiden lähestymistapojen
relevanssia vähätellen. Synnä
jälkimmäiseen voivat olla joko
ahtaat tutkimuskonventiot tai
itseriittoisuuden kulttuuri, ku-
ten Mika Pantzar artikkelissaan
esittää.

Taloustieteen lukittautuminen
ei kuitenkaan ollut yhteiskunta-
tieteiden kokonaisuuden kan-
nalta huono asia. Se avasi tien
muiden modernien yhteiskunta-
tieteiden synnylle. Erityisesti
sosiologia on paljon velkaa ta-
loustieteen lukittautumiselle.
Monet taloustieteen täyden-
nyksiksi tai kritiikeiksi tarkoi-
tetut teoriat nousivat myöhem-
min sosiologian yleisiksi
lähtökohdiksi. Arto Noro kuvaa

erinomaisessa artikkelissaan sosiologian ja taloustieteen historiallista suhdetta. Artikkelilukee sosiologian historiaa sen taloustiedettä täydentävän tehtävän valossa ulottuen Marxin ja sosiologian alkuhämärän kautta Talcott Parsonsiin, rationaalisen valinnan teoriaan ja verkostotutkimukseen saakka.

Teoksessa käsitellään tarkemmin myös eräiden sosiologian klassikoiden kritiikkiä taloustiedettä kohtaan. Jukka Gronow kuvaa artikkelissaan ansiokkaasti Max Weberin käsityksiä taloustieteen riittämättömydestä, erityisesti taloustieteen rationaalisuuskäsityksen rajallisuudesta. Turo-Kimmo Lehtonen puolestaan tarkastelee Georg Simmelin käsitystä rahallisen vaihdon sosiaalisesta luonteesta, jota ei Simmelin mukaan voida palauttaa pelkkään laskelmointiin. Erkki Kilpinen esittelee Thorstein Veblenin näkemyksiä taloustieteen toimintakäsityksen virheellisyydestä.

Taloustieteen itselleen asettamat rajat ovat johtaneet usein sen käyttökelpoisuuden heikentymiseen. Teoksessa teemaa käsitellään erityisesti kuluttajatutkimuksen näkökulmasta. Mika Pantzar tuo artikkelissaan esiin, että markkinoinnin tutkimus tarjosi taloustiedettä monipuolisemman ja realistisemman lähtökohdan kuluttajatutkimukseen jo varsin var-

haisessa vaiheessa. Taloustiede ei kuitenkaan ole ollut ainoa tieteenala, jolle yhteiskunnallinen muutos on osoittautunut haasteeksi. Tämä tulee esiin Pekka Sulkusen tarkastelussa kulutusyhteiskunnan kritiikin kehityksestä sosiologiassa.

Taloustiede on osallistunut keskusteluun muiden yhteiskuntatieteiden kanssa esittämällä muiden käsittelemille ilmiöille selityksiä omasta teoriaperustastaan käsin. Martti Vihanto tarkastelee artikkelissaan taloustieteellistä ymmärrystä instituutioista ja niiden synnystä esimerkkinä tästä. Taloustieteen kontribuutio on kuitenkin väistämättä rajallinen. Pertti Haaparanta toteaa artikkelissaan, että yhteiskuntatieteet eivät voi välttää vallan analyysia, mikäli ne haluavat ottaa kapitalismin sosiaalisen järjestyksen tutkimuskohteeksi sen pelkän oletamisen sijaan. Myös Jukka Siikala yhtyy ajatukseen toteamalla, että talousjärjestyksen tuottaminen ja ylläpito vaativat aina ammuksia. Nämä huomiot ovat kiinnostava yksityiskohta erityisesti siksi, että aihepiiriä tarkasteleva valtio-opillinen taloustutkimus ja poliittisen talouden nykytutkimus loistavat teoksessa enimäkseen poissaolollaan.

Teoksesta paistaa läpi kaipuun poliittisen taloustieteen kokonaisvaltaisempaa yhteiskunta- ja talousanalyysia kohtaan. Juk-

ka Mäkinen hahmottelee John Rawlsin tuotannon pohjalta uusia filosofisia perustoja tällaiselle analyysille. Anshuman ja Pushkala Prasad ehdottavat postkolonialistisia näkökulmia kokonaisvaltaiseksi lähestymistavaksi vallitsevien talousajattelun ja -instituutioiden oletusten purkamiseen. Risto Heiskala taas pyrkii tekemään artikkelissaan sosiologialle samaa, mitä ”imperialistinen” taloustiede teki omalla tieteenalallaan. Artikkelilukee muodostaa semiosin tarkasteluun perustuvan sosiologisen ohjelman koko yhteiskunnan tutkimukseen talous, politiikka ja elämismaailma mukaan lukien.

Teosta voidaan kritisoida sen epätasaisuudesta. Joidenkin ajattelijoiden teorioita käsitellään yksityiskohtaisesti, toisten varsin pintapuolisesti tai jopa olkinukkemaisesti (esim. Böckermanin esitys Keynesin suhdannepolitiikasta). Erityisesti muutamissa taloustieteilijöiden kirjoittamissa artikkeleissa teorioiden suhteuttaminen koko yhteiskuntatieteen kenttään on varsin puutteellista. Näistä puutteista huolimatta teos tarjoaa erinomaisen lukukokemuksen, jos sen lukee johdantona sekä yhteiskuntatieteelliseen taloustutkimukseen että modernin taloustieteen rooliin tällä kentällä.

Ville-Pekka Sorsa